

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

Nezahat ÖZCAN*

Özet: Ahmet Hamdi Tanpınar, 1962 yılında vefat ettiğinde, masasında yazmakta olduğu *Aydaki Kadın* romanı da vardır. Tanpınar, 2007 yılında yayımlanan günlüklerinde *Aydaki Kadın* romanından söz eder. Makalede, *Aydaki Kadın* romanı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, romanın Tanpınar'ın günlüğündeki izleri sürülecektir. Tanpınar'ın günlüğündeki *Aydaki Kadın* notları, onun roman yazma tarzı hakkında da bizlere ışık tutuyor.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Aydaki Kadın*, Tanpınar'ın günlükleri

Aydaki Kadın from the Point Of Tanpınar's Diaries

Abstract: *Aydaki Kadın* was also one of the works among the Tanpınar's works that he had been working on it when he died in 1962. Tanpınar also mentions about his novel of *Aydaki Kadın* at his diaries published in 2007. In this article, after being given a short knowledge about his novel of *Aydaki Kadın*, the impressions of the novel in Tanpınar's diary will be discussed. The notes of *Aydaki Kadın* in Tanpınar's diary also offer an insight into his style of writing novel.

Key Words: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Aydaki Kadın*, Tanpınar's diaries

Ahmet Hamdi Tanpınar, büyük bir kısmını yazdığı *Aydaki Kadın* romanının müsveddelerini, üzerinde çalıştığı diğer bazı eserleri ile birlikte çalışma masasında bırakarak 24 Ocak 1962'de vefat eder. Tanpınar'ın vefatından sonra, öğrencisi Güler Güven, müsvedde halinde kalmış olan *Aydaki Kadın*'ı Amerika'da basılan bir süreli yayında, notlarla birlikte yayımlar.¹ Romanın kitaplaşması 1987 yılını bulur.² 2009 Mart'ında ise romanın ikinci baskısı yapılır.³

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi.

¹ Güven, Güler (1979), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Son Romanı", *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları: In Memoriam Ali Nihad Tarlan*, C: 3, Harvard.

² Tanpınar, Ahmet Hamdi (1987), *Aydaki Kadın*, İstanbul: Adam Yayıncılık.

³ Tanpınar, Ahmet Hamdi (2009), *Aydaki Kadın*, (Editör: İnci Enginün), İstanbul: Dergâh Yayınları. Romandan yapılan alıntılarda bu baskı esas alınacak ve sadece sayfa sayıları verilecektir.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

Aydaki Kadın, karakteristik Tanpınar romanının hemen bütün özelliklerini taşır. Hatta yazarın, Huzur romanı ile örtüşen pek çok noktaları da vardır. Huzur gibi Aydaki Kadın da, yirmi dört saatlik bir zaman diliminde geçer. Yine Huzur romanında olduğu gibi bu romanda da karakterler, onların hayat akışları, Türkiye'nin meseleleri, kültür ve sanat bahisleri ve Boğaz tasviri ağırlıktadır. Romanın baş erkek kahramanı Selim, Mümtaz gibi kültürel açıdan oldukça donanımlıdır. Sanattan zevk alır ve onun gibi bir roman yazmaya çalışır. Zaten Tanpınar'ın diğer eserlerinden farklı bir çizgide yeni bir roman yazma hayali de olmamıştır. Hatta aksine, Aydaki Kadın'ın Huzur ve şiirleri ile aynı havada birleşmesi, onun bu romanı için hedefledikleri arasındadır (Enginün-Kerman 2007: 129).

Aydaki Kadın'ın sade sayılabilecek bir konusu vardır.⁴ Romanın merak unsurları gibi ana-ara düğümleri de kuvvetli değildir. Bunlardan doğabilecek boşlukları, üslupçu Tanpınar ustalıkla örter. Leyla-Selim münasebeti ne olacak, Selim içinde bulunduğu ruhsal çöküntüden kendisini kurtarabilecek mi gibi sorular, zihnimizi çok fazla meşgul etmez. Romanda, olaylardan ziyade, çeşitli meseleler ve kahramanların ruh hâlleri ön plandadır.

Tıp doktoru, yazar ve ressam Mehmet Selim, orta yaşlı santimental bir entelektüel olarak romanın merkezinde yer alır. Konuşmaktan fazla hoşlanmayan Selim'in soyadı, "Baka"dır. Bu noktada, Selim'in hareket adamı olmadığını, hayata daha çok seyirci kaldığını belirtmek gerekir. Kendisi de bu özelliğini "ancak müşahit olarak yaşayanlardanım" cümlesi ile itiraf eder (s. 22). Selim, çevresindekilere daha çok kendi kendisiyle konuşur. Sosyal münasebetlerinde, söyleyecekleri çoğunlukla kendisinde kalır. Etrafındaki hiçbir şey, hatta insanların zihinlerinden geçen düşünceler bile Selim'in gelişmiş nazarlarından kaçamaz. Selim, baştan ayağa adeta dikkat kesilmiştir, duyuları etrafına olabildiğince açıktır. Selim gibi roman kahramanları, ressam Suat'ın ve Leyla'nın da gelişmiş dikkatleri vardır. Selim, insanları, özellikle seslerinden tahlil eder. Tedirgin, evhamlı ve huzursuzdur, kendisi ile fazlaca meşguldür. Yıllar önce Selim'i Meclis'ten tanıyan Hayri Dura, arkadaşına yönelik isabetli tahliller yapar. Selim'in ihtiyacının, hareket olduğunu söyleyerek onun kendisinden kurtulması gerektiğini belirtir. Selim'e kendisini dinlemeyi bıraktıracak bir iş teklifinde bulunur, ancak Selim garip bir duyarsızlık içindedir. Hayatını arzu ettiği gibi şekillendiremediği için bedbindir. Yine de her sanatkar gibi daha geniş bir okur kitlesi tarafından okunmayı, keşfedilmeyi ve değer verilmeyi arzu eder. Romanda, o da Huzur'da Mümtaz'ın geçirdiği rahatsızlıklar gibi bazı ruhsal sıkıntılar yaşar (s. 114; 123).

Selim'in çocukluk yıllarını birlikte geçirdiği ve çok bağlı olduğu kız kardeşi Nevzat, şizofrendir. Bu hastalığın soya çekim faktörünü, burada hatırlamak gerekir.

⁴ Romanın detaylı tahlili için bakınız: Törenek, Mehmet (2006), *Başka Hayatlar Peşinde Tanpınar'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.

Selim'in romanda zaman zaman hissettiği boşluk hissi, bir an için dış dünya ile bağlantısının kesilmesi, ne manaya gelir, bütün bu hâller nedir? Bunun cevabını bize Tanpınar'ın eserlerini okuyan günümüz psikiyatrisleri doyurucu bir şekilde verebilir. Biz sadece bunların fizyolojik kökenli olmaktan çok, psikolojik kökenli olduklarına ve genetik alakaya işaret etmekle yetinelim. Tanpınar, günlüğünde 1950'li yıllar itibarıyla Türkçenin henüz karşılık bulamadığından yakındığı angoisse'ye kendisi bunaltı karşılığını teklif eder. Belki de *Aydaki Kadın*'da Selim, bir bunaltı nöbeti geçirir.

Aydaki Kadın'da Selim'in "Daima yerinden oynamaya hazır bir muhayyile"si bulunduğundan söz edilir (s. 216). Selim kendi hayatını, "küçük estetik hayatı" şeklinde tanımlar (s. 232). Selim, resim sanatı ile ilgili tenkit yazıları da kaleme alır. Tanpınar, günlüğünde kahramanını şöyle tanıtır: "1910'da doğuyor. 1928'de liseden mezun oluyor ve ilk kadın tecrübesini geçiriyor. Aynı anda çok güzel bir kadın tanıyor. Arkadaşının karısı olmasına rağmen seviyor. Kadın ona tatlı çocuk muamelesi yapıyor. 1931'de Paris, 1935'te dönüyor. (...) 1942'de Leyla'yı tanıyor. 1948 Avrupa'ya gidiyor ve ayrılıyorlar. 1949 dönüyor. 1950-1955 Bu hasretle yaşıyor. 1956 Her şey bitiyor ve bir romana çalışıyor. Floransa, Paris, Venedik, Viyana" (Enginün-Kerman 2007: 329).

İki bölümden meydana gelen *Aydaki Kadın*, ikisi İstanbul'da, birisi Kırklareli'nde geçen üç davet gecesine odaklıdır. Bu gecelerden sadece sonuncusu romanın aktüel zamanında geçer, diğer iki geceyi, Selim hatırlar. Birinci bölümün ilk davetinde -aralarına henüz Leyla'nın dâhil olmadığı- Selim ve arkadaşları, ileride hangi mesleği seçeceklerine dair konuşurlar. Gençler henüz hayatlarının başlangıcında, geleceklerini şekillendirecek olmanın heyecanını duymaktadırlar. Selim, bir kadınla vakitsiz başlayan ilişkisi yüzünden, buruk ve durgundur. İkinci davet, Kırklareli'ndeki askerî balodur. İlk davetin ev sahibi Asım, bu defa bu şehirde askerdir. Asım, güzel bir kadın olan Leyla ile evlidir. Dört yıldır evli bulunduğu eşinin, ahlaksız hayat tarzı ile burada yüz yüze gelen Leyla'nın dünyası alt üst olur. Eşi Asım'ın arkadaşı olan Selim ile Leyla gündüz tanışır, gece mecburen katıldığı baloda, ileride hayatına girecek Selim'i daha yakından tanır. Gündüz ve baloda oldukça hareketli olan Selim, Leyla'yı adeta bir fanus gibi içine alır. Bu gecede sürekli konuşan Selim, neşelidir, ya da Leyla'nın ruh hâli değişsin diye böyle görünmek için kendisini zorlar. Üçüncü davet gecesine ise, Asım'dan boşandıktan sonra Refik (Leyla'nın amcaoğludur) ile evlenen Leyla'nın, yalılarında verdiği davettir. Romanın vakası, ağırlıklı olarak bu geceye odaklıdır. Bu davetin verildiği devrede, Selim ile Leyla'nın yolları ayrılmıştır. Selim, bu davette hem Leyla ile olan aşkının hem de hayatının muhasebesini yapar. Selim, bu gecede kendisini yorgun, yalnız ve çaresiz hisseder (s. 227). İlk iki davette bulunan ve Leyla'ya hayran olan Nuri, bir trafik kazasında ölmüş; arkadaşların Asım ile hayatları da ayrı ayrı arklarda akmıştır. Leyla'nın daveti devam ederken romanın yazılmış sayfaları son bulur. Tanpınar, *Aydaki Kadın*'da gençlik yıllarından arkadaş olan bir grubun, hayata açılmalarını, akışlarını, kesişen ve ayrılan yollarını da takip

eder. Dolayısıyla romanda Tanpınar'ın musallat düşüncelerinden biri olan kader; talih kavramının önemli bir yer tuttuğu görülür.⁵

Aydaki Kadın'da, yayımlanmış romanları bulunan Selim, İflas adını verdiği bir roman üzerinde çalışmaktadır. Aydaki Kadın'ın ilerleyen sayfalarında, iflas kelimesi zaman zaman karşımıza çıkar. Buralarda kelime bazen sözlük anlamında (Selim mebusluktan ayrıldığından itibaren maddi sıkıntı çeker, borçları vardır), bazen Selim'in yazdığı romanın adı olarak, bazen de bazı kahramanların çöküntü içindeki ruh hâllerini aktarmak üzere kullanılır. Selim yazdığı romanda, kelimenin son anlamı üzerinde yoğunlaşır. Tanpınar'ın günlüğünde kendi ruh hâlini ifade etmek üzere kullandığı Arapça bir kelime vardır: Mayalanmak, ekşimek, kabarmak manalarına gelen "tahammur". Yaşlanmayla birlikte insanlar, gençliklerinde olduğu gibi sağlıklı düşünemeyebilir, daha hassas, alıngan, vehimli, vesveseli, hatta karamsar bir ruh hâline bürünebilir. Asıl önemlisi, geçmişe yönelik muhasebeler, kendisini suçlama ve azaba dönüşerek zihni sürekli olarak oymaya başlar. Hayatta neden daha başarılı olunamadığı, neden imkânların daha iyi kullanılmadığı sorgulanır hâle gelir. Söz konusu bir sanatkârsa en nihayet, ilham çeşmeleri de yavaş yavaş kuruyorsa karamsarlık hat safhaya ulaşır. Tanpınar'ın mektuplarında ve günlüğünde, hayatına yönelik sorgulamalarıyla ve pişmanlıklarıyla çok sık karşılaşırız.

Tanpınar, çok sevdiği ressamlardan biri olan Rembrandt'ın yaşlılık dönemi oto portrelerinden birisini şöyle okur: "Yanlış idare edilmiş bir ömrün bütün hikâyesini bu portrede bulmak mümkündür. Her türlü nefis muhakemesi, itiraf, itham, aşıkâr sefalet, **çöküş** ve **yıkılış**" (Yücel Eronat 1997: 21-22). Bu oto portre, Tanpınar'ın zihnini meşgul eder. Tanpınar, Louvre'da bu tablonun karşısından saatlerce ayrılamaz:

*"Louvre'da, bazı büyük psikolojik vaziyetler gibi **yıkılış ve çöküş** fikrinin tam ifadesi ancak 'Ben' ile kabil. Rembrandt'ın ihtiyarlık devrinde yaptığı (1660) kendi portresinde bu çok iyi görülmüyor. (...) Günler var ki bu bakışlardan ayrılamıyorum. Bana öyle geliyor ki, Rembrandt, talihinden veya kendisinden, hülâsa bir şeyden korkuyor. Bu karanlıklar şairi, her rastladığını kendi zengin gecesine götürüp orada değiştiren adam, sanki karanlıktan daha tehlikeli bir şeyin kendisini beklediğini biliyor. (...) Çünkü bu tablonun korkusunda ihtiyarlardan başka bir şey, kendisini suçlandırma var. Korku ve **kendini suçlandırma**" (Tanpınar tarihsiz: 271).*

Portrenin gözlerindeki ifade ile Tanpınar'ın o yıllardaki ruh hâli benzeşir. Tanpınar, İflas'ı, "tahammur etme"nin karşılığında seçer ve kullanır. Aydaki Kadın da, İflas da bu ruh hâlinin romanıdır.

Aydaki Kadın'ın kahramanı Selim, bir roman yazmaya ne zaman karar verir? Selim, kendisinden yaşça büyük komşuları Zümrüt Hanım ile ilk ten deneyimini

⁵ Bahis ile ilgili olarak bakınız: (Okay 2002: 8-16).

yaşar. Henüz lisede öğrencidir ve Zümrüt Hanım'ın kızı ile birbirlerinden hoşlanırlar. Selim, üç yıl devam eden bu maceranın getirdiği günah ve pişmanlık duygularının altında ezilir. Artık hayat gözüne farklı görünür, çocukluğunun cennetinden kovulduğunu düşünür (s. 85). Selim ve arkadaşları, bir süre sonra liseden mezun olurlar. Gençler, varlıklı, kalabalık bir aileye mensup arkadaşları Asım'ın, Heybeliada'daki evinde mezuniyetlerini kutlamak üzere bir araya gelirler. Bu gecede geleceklere dair tasarılarını da konuşurlar. Selim belki tıbbiyeye gireceğini, ancak muhakkak yazacağını söyler. Henüz ortada eseri yoktur. Ailesinden ve arkadaşlarından gizlediği Zümrüt Hanım ile olan münasebet, Selim'in yazma iştiyakını uyandırır:

“Bir macerası olduğundan beri sadece okumanın verdiği zevkle yetinemeyeceğini anlamıştı. İki gündür anlatmak ihtiyacını duyuyordu. İçinde tahlil ifriti kımıldamış, bütün hayatı ona çözmesi icap eden bir muamma gibi uzatıyordu. Şüphesiz şimdi, derhal değil, Bir yığın eksikliği vardı. Hiçbir hazırlığı yoktu. O kadar cahil, tecrübesiz, bütün hayatın yabancıydı ki... Hafızasında daha şimdiden okumasını istediği bir yığın kitap ve muharririn adı sıralanmıştı. Bunlar yalnız adlarının cazibesıyla uzak adalar, tanımadığı kumsallar, haritada görünen o uçsuz bucaksız iklimler gibi kendisini çekiyordu. Ve şüphesiz bu muharrirlerin iklimine girince onun için bir yığın şey değişecek, başka türlü bir insan olacaktı” (s. 80-81).

Mezuniyetten sonra Selim, arkadaşı Refik'in rehberliğinde, bir taraftan Türk ve Fransız edebiyatına açılır, diğer taraftan da Fransızca dersi alır. Selim'in yazma arzusunu, Zümrüt Hanım'la olan münasebeti tetikler. Kadına yazdığı bir aşk şiirini okumaya başladığında Zümrüt Hanım, Selim'i, neredeyse azarlayarak susturur. Bu hadise, Selim'i oldukça sarsar.

Romanda üzerinde durulmamakla birlikte Selim'in, Paris yıllarının da, edebiyat ve sanat dünyasını inşa etme noktasında, kendisine önemli bir kapı açtığını göz ardı etmemek gerekir.

Romanın başkahramanı Selim'i Aydaki Kadın'ın ilk sayfasında tanırız. Selim, az çok şöhreti bulunan, girdiği muhitlerde özellikle kadın okurları tarafından tanınan ve beğenilen bir yazardır. İflas adındaki romanını yazmaya çalışır. Selim, üzerinde çalıştığı romanının müsveddesinden memnun değildir. Romanını tek değil de, üç ayrı olay halkasından başlatan Selim, tekrarlara düşmekten korkar:

“Bu demektir ki hazır bir istihlâkla işe girdim...’ Şimdi büyük bir düzeltme ameliyesi lâzım geliyordu. Çünkü ne kadar planlı olursa olsun hemen hemen aynı devirde yazılan bu üç kısımda zaruri şekilde bir yığın tekrarlar, bir müsveddeden öbürüne geçerken teferruat tarafından sürüklenmeler oluyordu. Selim her satır yahut her cümle bir sonrakini doğurarak çalışanlardandı” (s. 30).

Özellikle son cümle, Tanpınar ve eseri üzerine düşünmüş olanlara tanıdık gelecektir. Bu tarz, -günlüğünde de belirttiği gibi- Tanpınar'ın yazma tarzıdır.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKI KADIN

Tanpınar'ın *Aydaki Kadın* romanı ile kahramanı Selim'in romanda üzerinde çalıştığı "İflas", aynı romanlardır. Ortada iki farklı roman değil, aslında bir tek roman vardır. Romanın ilk sayfalarında, Selim'in bir Batı parçasının eşliğinde uyanmayı tecrübe etmesi; büyükbabası ve çocukluğu; hizmetçi Marie gibi üç farklı pasaj ile karşılaşırız. Günlükte sözü edilen İflas'ın üç ayrı yerden başlaması, bu üç pasajı karşılayabilir. *Aydaki Kadın* ile eserde zaman zaman değinilen Selim'in romanı İflas örtüşür; özellikle duygu bakımından paralellikler görülür.

Selim'in sanat eserlerine, -bilhassa resim sanatına- dair düşüncelerini, romandan takip etmek mümkündür. Tanpınar, resim sanatına yönelik birikimlerini, kahramanı aracılığıyla romanına yansıtır. *Aydaki Kadın*, Tanpınar'ın (Hartung, Soulages, Selim Turan gibi) bazı ressamlar dışında, hazzetmediği non-figüratif anlayış hakkında görüşlere yer vermesi bakımından ayrıca dikkate değer bir romandır. Paris'te de birlikte zaman geçirdikleri ressam Suat, kendi yaptığı nonfigüratif bir tabloyla, Selim'in sevdiği ressamlara ait birkaç röprodüksiyonu Selim'e hediye olarak getirir. Selim, "Ah biraz daha havalı, biraz daha resim olsa ..." şeklinde tenkit ettiği Suat'ın tablosunu, belli ki çok fazla beğenmemiştir: "Çok uğraşmış eserin kendine mahsus bir trajiji olduğu muhakkaktı. Şimdiki haliyle bizi **o yarım kalmış ihtişamlarıyla meşgul eden yarı muamma, yarı psikolojik dokunan eserlerden biriydi**" (s. 35). Tanpınar burada, tamamlanmamış bir sanat eserinin, bazı muhatapları üzerinde meydana getirdiği etkiden söz etmektedir. Yahya Kemal'in tamamlanmamış şiirlerinin kendisi üzerinde yarattığı duygulara, makalelerinde ve Yahya Kemal monografisinde değinen Tanpınar, kendisi de yarım bıraktığı eserleriyle okurları üzerinde böyle bir etki mi yaratmak istiyordu, bilinmez.

Selim, zaman zaman yazmakta olduğu romanı İflas'ı hatırlar. Yeterince vakit ayıramadığı roman, Selim'i huzursuz eder, tıpkı ilerlemeyen *Aydaki Kadın*'ın Tanpınar'ı huzursuz etmesi gibi. İflas'ın bir tarafıyla sanata açılan bir kapısı vardır. Romanın tartıştığı meselelerden biri de, sanatkârın duygularını, taşkınlıklarını, fazlalıklarını, eserine geçirirken kontrol edebilmesi, bunlar arasından seçmeler yaparak kendisini dizginleyebilmesi gerektiğidir: "Selim sanatta kendisini yenmenin, imaj ve vizyona değişebilmelerini temin için ruh hallerini susturmanın en mühim şart olduğuna inanıyordu. İflas'ın meselelerinden biri de buydu" (s. 35).

Aydaki Kadın'ın ilk sayfalarında Selim'in, son bir ay boyunca romana dair bir şey yazamadığını öğreniriz. Romanının müsveddelerine hüznle ve iç sıkıntısıyla bakan Selim, yakın bir zamanda eserine dönemeyeceğini düşünür. Roman üzerinde çalışmamak, Selim'e vicdan azabı yaşatır (s. 36). Bu duygu, bize çok tanıdık gelir. Tanpınar günlüğünde, bu azaptan, hem *Aydaki Kadın* hem de üzerinde çalıştığı diğer eserlere yönelik olarak notlar düşer.

Selim, o ana kadar yazdığının hiçbir zaman büyük bir roman olamayacağını; üst katta dolaşan bir delikanlının varlığından söz ederek onu romana dâhil ederse eserin çehresinin biraz değişebileceğini düşünür:

“Durmadan geziniyor ve ben ayak seslerini duyuyorum. Ayak sesleri her an beni tehdit ediyor. Tanımadığım bir insan. Tanımadığım için olduğundan çok kuvvetli, çok başka geliyor bana. Bir çeşit ilah. Bir çeşit şimşek ve yıldırım tanrısı. Adımlarının sesinden düşüncesini vehmediyorum. Korkuyorum. Bir yerlere saklanmak istiyorum” (s. 157).

Bu cümleler de bize Tanpınar’ın günlüğünden tanıdık gelir. Üst katta dolaşan ev sahibinin ayak sesleri, Tanpınar’ı, kaygılandırır. Tanpınar, geciktirdiği kira ile üst katında oturan ev sahibinin ayak sesleri arasında bir münasebet kurar.

Selim’in geçmişte on yıl aşk yaşadığı Leyla, Leyla’nın kocası Refik, Leyla’ya hayran ressam Suat, romanın diğer önemli karakterleridir. Selim’in para ve (umursamadığı karaciğer, böbrek gibi) sağlık problemleri ile hayatının nasıl ve ne şekilde devam edeceği konusundaki kaygıları, romanda alttan alta işlenir. Bu kaygılara, Türkiye’nin ve dünyanın siyaset, ekonomi, üretim, eğitim, kültür, sanat, yöneten-halk kopukluğu gibi meseleleriyle uzay çalışmaları ve Selim’in ferdi meseleleri ile ilgili diğer bahisler de eşlik eder. Bu bahisler, Leyla’nın davetinde, yaşları 20 ila 70 arasında değişen kadınlı erkekli grubun sohbet mevzuunu oluşturur.

Sabah uykusundan müzik eşliğinde uyanan ve bu esnadaki duygularını yakalamaya çalışan Selim, öğleyin liseden arkadaşı nüfuzlu milletvekili Atif ile buluşur, akşam da Leyla’nın yalısındaki davete katılır. Romanın tematik bahsinde, resim ve müzik önemli bir yer tutar. Romanda sözü edilen fasıllı Boğaz turu gerçekleştirilemeden Tanpınar’ın romanına yönelik yazdığı sayfalar son bulur. Tamamlanmamış olmasına rağmen, romanın nasıl biteceğine dair meraklar, zihnimizi çok fazla meşgul etmez.

Aydaki Kadın’ın temel bahislerinden biri, hayatının merkezine oturttuğu için Tanpınar’ın kendi kendisini tenkit ettiği, “ferdî saadet düşüncesi”dir (Enginün-Kerman 2007: 62). O bu ifadeyi, romanında değiştirmeden ancak olumsuzluk ekiyle Selim’den söz ederken de kullanır: “gençliği ve hayatı hiç de bir sevgi ve ferdî saadet meselesi halinde görmemesine rağmen...” (s. 102).

Tanpınar, özellikle romanlarında kendisinin ve yakın çevresinin hatıralarından, duyduklarından, kendisine anlatılanlardan beslenir. “Galiba bir tek mevzuum var: o da kendim. Fakat ne dışarıdan bakmasını biliyorum ne de olduğu gibi görmesi elimden geliyor” derken romanlarında, kendisini ne kadar merkeze yerleştirdiğini belirtir. Günlüğünde, Aydaki Kadın’dan söz ederken “Adalet’e (Cimcoz) gelen mektuptan doğan (belki de daha ziyade Çilek Palas’ın eski müdürünün hatırlanması)” şeklinde bir not vardır (Enginün-Kerman 2007: 128). Bu cümle, romanda istifade edilecek, geliştirilecek, Tanpınar’a birkaç paragraf ya da birkaç sayfa kazandıracak bir husustur. Tanpınar daha önceden duyduklarını, yaşadıklarını, biriktirdiklerini romanında yeri geldikçe işler, geliştirmeye çalışır. Askerliğini 1940 yılında, Kırklareli’nde topçu teğmen olarak yapan Tanpınar, romanında buradaki hatıralarından da beslenir. Eser yazıldıkça, sayfalar ilerledikçe roman, Tanpınar’ın zihninde şekillenir. Tanpınar, kendisi ile yapılan bir söyleşide de ifade ettiği gibi romanlarını cümle cümle yazan bir sanatkârdır. Bu onun roman tekniğinin

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

çıkılmazlarından biridir. Tanpınar, özellikle üçüncü dereceden roman şahıslarını⁶ takdim ederken bir vesileyle onları kendi maceraları ile romanın akışına dâhil eder. Romanın ikinci bölümü “Karşı Karşıya”da, “her biri ayrıntılarıyla verilen ama romandaki işlevleri gevşek ilmeklerle tutturulan portreler”in sayısı fazladır (Akatlı 2002: 522-523). Böylece çoğunlukla bir daha romanda bahisleri geçmeyecek kahramanlar, birkaç sayfayı alıp götürür. Bunlar tek başlarına derin, trajik, zaman zaman humorik, zaman zaman ironik yönleri ağır basan küçük hikâyeler gibidir. Ancak, romanın bütünlüğü içinde kopuk kopuk, birbirleri ile bağlantısız, tek ortak noktaları Selim tarafından idrak edilmeleri olan bu hikâyeler, romanın kurgusunu yer yer zayıflatır. Yazarı da bunun farkındadır: “Bazı yerler de şişirme” derken bu duruma işaret eder (Enginün-Kerman 2007: 141). Ancak, bu küçük hikâyelerde, hikâye yazarı Tanpınar’ın, roman yazarı Tanpınar’dan daha mahir ve velut olduğunu vurgulamak gerekir.

Tanpınar, *Aydaki Kadın*’dan günlüğünün 1 Aralık 1958 tarihini taşıyan sayfasında şöyle söz eder: “Son dört gün içinde romanın bazı boşluklarını yazabildim” (Enginün-Kerman 2007: 128). Ancak romanına daha önce, 1954 yılında başlamıştır (Tanpınar 2009: 288). Romanının aksayan taraflarını münekkit Tanpınar, isabetli bir şekilde tespit eder. Selim’in romana tam manasıyla yerleştirilememiş olması, Tanpınar’ı rahatsız eder. Bu durum, Selim’in tıpkı Mümtaz gibi seyirci, pasif bir karakterde kurgulanmasından da kaynaklanır. Her iki kahraman da aksiyon adamı değildir. Sık sık çocukluklarını, mazilerini hatırlayarak ve gelecekte ne olacağını kaygısını taşıyarak yaşarlar.

Aralık 1958 itibarıyla Tanpınar, ortada romanın kendisinin bulunmadığından günlüğünde şikâyet eder. Aslında çevresi ile tartışmadığı, üzerinde yüksek sesle düşünemediği hususları, kendi kendisiyle günlüğünde konuşur ve olgunlaştırmaya çalışır, tıpkı Virginia Woolf’un günlüğündeki gibi. Leyla’nın davetine katılan ve Selim’in kim olduğunu merak ettiği gence yönelik soru, bunun tipik bir örneğidir: “Genç delikanlı Leyla’nın kendi vehmi mi olsun yoksa serieux⁷ mü?” (Enginün-Kerman 2007: 128).

Aydaki Kadın, tıpkı *Huzur*’da olduğu gibi detaylarının bolluğu ile dikkat çeken bir Tanpınar romanıdır. Romanın bitirilememe sebeplerinden biri de bu olabilir. Romanın ikinci bölümünde Leyla’nın davetlileri arasında ikinci evliliğini yapmış Fransız bir kadın tanırız: Adrienne. Selim bu kadını Paris’ten tanır. Kadına eşi kötü davranır, hatta davetliler bahçede iken evde onu tokatlar. Ancak Adrienne, adamı bırakamaz. Tanpınar, romana Adrienne’yi mazisiyle beraber neden dâhil eder? Kadın da kendi hayatının iflasına tanıklık ettiği ve bu durumu değiştiremediği için mi?

⁶ Tanpınar, bunları “gelip geçici tip”ler şeklinde adlandırır (Enginün-Kerman 2007: 128).

⁷ Serieux: Ciddi, gerçek.

Tanpınar romanında, Selim'in Edirne'de bulup biraz da Leyla'yı avutmak amacıyla kucağına bıraktığı köpek yavrusu Emir'e de sayfalar ayırır. Emir, Leyla-Selim aşkının başlangıcını belirler ve bir nevi bu aşkı simgeler. Romanın günlükteki planında, Emir'in ölümüne dair cümleler yer alır: "Sonunda Leyla ön plana geçecek bir çeşit Mater Dolorosa⁸ gibi kucağında Emir'i, kendi mazilerinin ölüsünü taşıyacaktır. Onun yüzünün bu ekspresyonunda⁹ bu kısım kapanacaktır" (Enginün 2009: 293).¹⁰

Tanpınar, 1958 yılının son aylarında, bir taraftan yarım kalan şiirleri, bir taraftan da *Aydaki Kadın* romanı üzerinde çalışır. Ancak zihni rahat değildir. Parasızlık, bozulan sıhhati, geçmişine yönelik pişmanlıkları, istediği söyleyişi yakalayamadığı dizeleri, kendisini memnun etmeyen "küçük şöhreti", Tanpınar'ı huzursuz yapar ve eserlerine yoğunlaşmasını öner. Yarım işlerinden hangisine yönelecektir? Şiirlerine mi, romanına mı? Tanpınar, kendisini bir mevzu etrafında toparlayamamaktan şikâyetçidir: "Artık kendimi bir yerde toparlayamıyorum. İflas mı? Dıştan bir zenginliğe benzeyen bir iflas" (Enginün- Kerman 2007: 129). *Aydaki Kadın*'da Selim'in üzerinde çalıştığı romanın adının da İflas olduğunu yukarıda belirtmiştik. İflas, Tanpınar'ın 1958'te ve vefatına kadar geçen yıllardaki ruh hâlini isabetli bir şekilde izah eden bir kelimedir. Tanpınar, ne yapacağını, hangi yöne gitmesi gerektiğini tayin edemeyince yoğun karamsar düşüncelerin de etkisiyle yeteneğinin iflas ettiğini düşünür. *Aydaki Kadın*, "bir yaşlılık romanı"dır (Uçman-İnci 2002: 610). Günlüğünde Tanpınar'ın bu yıllardaki ruh hâlini, zaman zaman "tahammur etmek" ifadesiyle karşıladığı olur.

Tanpınar'ı karamsar düşüncelerinden kurtaran ya (sevdiği şairlerin ve yazarların eserleri ile musiki ve resim gibi) sanat eserleri, ya da İstanbul'un mevsimlerle beraber ve gün içinde değişen manzaralarıdır. *Aydaki Kadın* ile ilgili tikanıklığı gideren kitaplardan biri, Virginia Woolf'un hatıralarıdır.¹¹ Tanpınar, Woolf'un hatıralarını okurken kendi romanı için de bir çıkış noktası bulur. Roman sadece Selim ve Leyla arasındaki aşktan beslenmeyecek, "etrafında bütün bir Türkiye olacaktır" (Enginün-Kerman 2007: 129). Aslında bu husus, Tanpınar için hiç de yeni bir keşif değildir. Yazar, *Huzur* romanında bunu zaten tecrübe etmiştir. Tanpınar, Woolf'un hatıralarını, Aralık 1958'te okurken Selim ile Leyla'yı artık

⁸ Mater Dolorosa: Kederli ana, Meryem. Batı heykellerinde ve tablolarında, bu adı taşıyan eserlerde, Meryem ya tek başına ya da kucağında Hz. İsa'nın cansız bedeniyle tasvir edilir. Artus Quellinus'a ait tahtadan heykelcik, -isabetsiz- bu benzetme için görülebilir (www.wga.hu).

⁹ Ekspresyonizm: Empresyonizme tepki olarak doğan yanlış bir karşılıkla dışavurumculuk şeklinde adlandırılan sanat hareketi. İfadecilik karşılığının daha isabetli bir kelime olduğu öne sürülür.

¹⁰ Tanpınar'ın günlüğündeki notlarda, gözden kaçan bir detayı burada tashih etmek isteriz. 282 numaralı dipnotta, romanda Emir adlı bir kişinin varlığından söz edilir.

¹¹ Woolf, Virginia (2008), *Bir Yazarın Güncesi*, Çeviren: Fatih Özgüven, İstanbul: İletişim Yayınları.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

daha vazih bir şekilde gördüğünü düşünür: “romanım sadece bir roman yazmak arzusu hâlinde iken düşündüğüm şeyleri bende başka tarzda tazeledi. Romanım vaktiyle birbirini seven iki insanın arasında ve etrafında bütün Türkiye olacaktı” (Enginün-Kerman 2007: 129). Leyla, Selim, Refik ve Suat ile birlikte Selim’in ve Leyla’nın aileleri; onların meseleleri de romanda ele alınır.

Tanpınar, romanının sonunu da tasarlar. Çocuğu olmayan ve kırklı yaşlarına gelen Leyla, aldığı bebek kararını misafirlerine açıklayacaktır. Tanpınar, romanın son sayfalarında ağırlığı, Leyla’ya vermeyi düşünür. Leyla, büyüdüğü yalıyı satın alan dolayısıyla çocukluğunu da kendisine hediye eden Refik ile bu yalıda hayatını devam ettirmek üzere evlenir. Tanpınar romanında Leyla’ya söyletmediklerini ya da -söyleteceklerini-, günlüklerinde yazar. Böylelikle aslında roman, günlükler ile birlikte okunduğunda tamamlanır. Tanpınar, bizlere bir oyun mu oynar? Müşkülpesent mizacını çok iyi tahlil eden, ailede herkesle beraber kendisinin de sürekli olarak aslı işlerden kaçtığını bilen, kendisini çok iyi tanıyan Tanpınar, büyük heveslerle başladığı romanını tamamlayamayacağını kestirdiği için mi günlüğü devreye koyar? Leyla’ya ait günlükte yazılı, romanda ise karşılaşmadığımız cümlelerden bazıları:

“yalı için evlendim, Refik’ten bir çocuğum olacak, bu çocukta tanıdığım üç dedem, büyük annelerim hepsi yaşayacak, o çocuğu tıpkı beni büyüttükleri gibi büyüteceğim. Pencereye burnumu dayayıp vapurları, sandalları seyredecek. Boğaz balıklarının mevsimini ve türkileri öğrenecek, bu türkülerden sevmeyi, içlenmeyi öğrenecek, bu pencereden Anadolu’ya, tarihe bakacak. Refik, Suat da buna benzer şeyler düşünecekler. Selim de bunun yokluğunu kendi eseriyle tamamlamayı düşünecek” (Enginün- Kerman 2007: 130).

Tanpınar günlüğünü, sanatkârane endişelerle kaleme alır. Günlük de en az romanları ve hikâyeleri kadar kurulmuş, hatta onlardan biraz daha fazla kurulmuş bir Tanpınar eseri olarak karşımızdadır. Tanpınar, “günlüğünü tutarken bile kendisi olmakta zorlan”mıştır (Sunat 2004: 81). Tanpınar, günlüğünün başına, neleri yazacağını tasarlayarak geçer. Ancak orada da kalem oynatamadığı, tıkanıdığı zamanlar olur: “Bir türlü yazamıyorum. Hâlbuki para meselesinden tutarak **romana** kadar bu defterde münakaşa etmem lazım gelen birçok şey var” (Enginün-Kerman 2007: 141). Tanpınar’ın günlük tutmadaki gayelerinden biri de Aydaki Kadın’ın yazılma serüvenine okurlarını ortak etme arzusudur.

Sayfa başındaki paragrafta alıntıladığımız Leyla’ya ait cümlelerde genç kadın, Huzur’daki Nuran’ın adeta küçük, havai kız kardeşi gibidir. Leyla da Nuran gibi Boğaz’da büyüyen, şehirli, entelektüel bir kadındır. Leyla’nın bir sanatsever, antika meraklısı olduğu muhakkaktır. Ancak Leyla, Nuran kadar kültürel ve sanatsal bakımdan donanımlı değildir, ya da Selim, Leyla’nın bu hususlara yönelik birikimini ve düşüncelerini çok net yansıtmaz. Huzur’da ise Nuran’ın bu yönü bilhassa vurgulanır. Ayrıca Leyla, Nuran’a göre bencil, etrafında devamlı karşı cinsin ilgi halesini isteyen ve bulan bir kadın olarak verilir.

Tanpınar, sanatının karşısında yükselen duvarın farkındadır. Romanda Selim aracılığıyla atıfta bulunduğu İspanyol ressam Goya'nın "The Dog" tablosundaki yükselen duvarı, Tanpınar, eserinin ve talihinin karşısına örülmüş bir duvar gibi algılar.¹² Vaktinin azaldığını düşünen Tanpınar, etrafının angaryalarla da örülmesinden şikâyetçidir.

Günler geçmekte ancak, Tanpınar'ın romanına dair şikâyetleri değişmemekte, roman ilerlememektedir (Enginün- Kerman 2007: 132).

Tanpınar roman konularını ve kahramanlarını oluştururken daha çok kendisinden ve yakın çevresinden beslenir. Mehmet Kaplan, Huzur'da Nuran adıyla tanıtılan hanımın, Tanpınar'ı üniversitede ziyaret ettiğinden söz eder. Aydaki Kadın'ın kahramanı Leyla da, Tanpınar'ın yakın çevresindeki hanımlardan birisini yansıtır (Enginün- Kerman 2007: 134). Günlüğünde adını vermediği ve "Meğer hakikaten ayrılmışız" şeklinde söz ettiği hanımın Tanpınar üzerinde yarattığı duygular, belli ki derindir ve henüz tazeliğini korumaktadır. Tanpınar, romanında bu hislerden de, Selim-Leyla aşkını işlerken istifade eder. Günlüklerinde ismini vermediği, "O bende yazı yazma hevesini déclanché etti" diyerek etkisini itiraf ettiği bir kadın, Tanpınar'ın ilham kaynaklarından biridir. Tanpınar, romanın ikinci bölümü Karşı Karşıya'da da bu kadından yansımalar bulunduğunu ifade eder.

Günlüğünün 11 Aralık 1958 tarihli sayfasında, Tanpınar'ın Aydaki Kadın ile ilgili şikâyetlerini okuruz. Romanın ilerlemeyişinden yakınan Tanpınar, o sıralarda okuduğu Virginia Woolf'un eserlerinin ve çok sevdiği başucu kitabı Ulysses'in, romanını etkileyeceğine yönelik endişe duyar: "Ulysses ile onun (V. Woolf) arasında gidip gelen bir tarafım var. Onun için bu tesirden korkuyorum" diyerek bu kaygısını dile getirir (Enginün- Kerman 2007: 134). İrlandalı yazar James Joyce'un romanı, Aydaki Kadın'da Selim aracılığıyla zikredilir. Selim ile kız kardeşi Nevzat, sandalla denize açıldıkları bir gün, büyük bir tehlike atlattılar. Selim'in zihni, Ulysses'e çağrışım yapar:¹³

"Selim daha ziyade'le beraber okuduğu Ulysses'in tesiri altında idi. Filhakika bu kayalar, suyun ve rüzgârın müşterek uğultusu, bu bir küreği kırık sandal, kayaların üstünde henüz insan ve belki de kanat tecrübesini bilmeyen, durmadan silkinen martı yavruları, yanı başında kendisiyle beraber ve her suya dalıp çıkışında ona gülen bu küçük kızla bu büyük deniz poemini uzaktan olsun hatırlamaması kabil değildi" (s. 76).

¹² Orijinal adı, "Perro Semihundido" olan ve Museo del Prado'da bulunan tablo, (www.museodelprado.es) sitesi online galeri bölümünden görülebilir.

¹³ Ulysses ile Aydaki Kadın romanındaki anlatım üzerine mukayeseli bir çalışma için bakınız: Sarıççek, Mümtaz (2001), "Ulysses ile Aydaki Kadın'da Anlatma Problemi", *I. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Hazırlayan: Mustafa Argunşah, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

Her gece Ulysses'den bir sayfa okumadan uyuyamayan (Edgü 2002: 582) ve mektuplarında "o kitapsız olamam" diyen Tanpınar (Kerman 1992: 154), Ulysses'i özellikle denizle münasebeti açısından kendi romanı için model alır.

Tanpınar, Aydaki Kadın'ın bir "deniz romanı" olmasını arzular:

"Boğaziçi denizi, sade manzarasıyla değil, belli başlı kahramanın karakteri değilse bile sensation'ları,¹⁴ onların beslediği imajları-yahut daha doğrusu-muhayyilesiyle, bütün muhayyilesiyle denizi vermeli. Köpük, dalga, sakin su, fırtına, su serpintisi, yosun, gemi enkazı, bulanıklık, dip tabakalardakinin dışarı fırlaması, kaya, kovuk, dalga sesi, kovuktan boşanan su sesi, sis, sedef, inci, hülasa denizin bütün imajları beslemesi" (Enginün-Kerman 2007: 297).

Ancak İstanbul'un denizi, Aydaki Kadın'a Huzur'da olduğu gibi derinden nüfuz etmez. Romanın ilk sayfasında, denizden yansıyan ışıkla odanın yeşil bir havuza dönüşmesinden söz edilir. Gençlik yıllarında Selim'in kardeşi Nevzat ile geçirdiği deniz kazası; Selim'in arkadaşları ile çıktığı sandal gezisi; Ada'ya Asım'ın evine gitmeleri, devam eden sayfalarda denizi karşımıza çıkarır. Leyla'nın yalısında verdiği davet de denizle iç içedir. Leyla'nın çocukluk aşkı Mehmet Kaptan'ın vapuru, kıyıda geçerken projektörü ile bahçeyi aydınlatır. Ortaya çıkan görüntünün bir nevi "deniz bayramı" olduğundan söz edilir. Deniz bayramı, Osmanlı'nın deniz şenliklerini, Abdülhak Şinasi Hisar'ın Boğaziçi Yalıları'nda, Boğaziçi Mehtapları'nda sözünü ettiği bir geçmiş zaman klasiğini; sazlı-sözlü Boğaziçi sefalarını hatırlatır. Tanpınar, Sahnenin Dışındakiler'de ve Huzur'da, Nuran'ın dayısı Tevfik Bey aracılığıyla bu mehtap sefalarına yer verir. Romanın yazılmayan sayfalarında da, plandan ve günlükten öğrendiğimiz kadarıyla denizde fasıl eşliğinde yapılacak sandal sefası ile Tanpınar, denize daha da ayrıntılı olarak yer vermeyi tasarlar. Aydaki Kadın denize yer verse de romanın ayağı, daha çok karadadır.

Denizle ilgili olarak romandaki asıl önemli husus, Selim aracılığıyla aktarılan deniz tasvirleridir. Romanda Leyla'nın davetinde akşamın oluşu, empresyonist tablolarındaki gibi verilir. Tanpınar'ın çok sevdiği (Claude Monet, Edouard Manet, Pierre-Auguste Renoir, Paul Cezanne, Edgar Degas gibi) empresyonist ressamların tablolarında uyguladıkları tarzda, güneşin objeler üzerinde günün farklı saatlerinde, değişik açılardan yansımaları ve fluluk, romanın ikinci bölümünde, karşımıza çıkar.¹⁵ Leyla, misafirlerini yalısının bahçesinde ağırlar. Leyla'nın bahçesinde

¹⁴ Sensation: Duyum.

¹⁵ Empresyonizm: 19. Yüzyıl sanat hareketlerinden olan empresyonizm Fransız ressam, Claude Oscar Monet'in (1840-1926), 1842 yılında yaptığı Impression-Sunset tablosundan adını alır. Resim sanatındaki belirgin özellikleri açık havada, sıradan objelerin belirgin, kısa fırça darbeleri ile ışığa vurgu yapma; insan algısının ve tecrübesinin can alıcı bir öğesi olarak hareketi de devreye sokarak, detayları değil, ana hatları ortaya çıkaran titreşimli, net olmayan, flu bir şekilde resmetmedir. Ressam, güneş ışıklarının zaman içinde eşya üzerinde oluşturduğu farklı oyunları yakalamaya ve vermeye çalışır. Özellikle

Selim'i, bahçeyle lebalep olan deniz karşılar: "Bahçe denizin ve akşamın müşterek fantezisi olmuştu. Rıhtım boyunca kabaran dalgalar, küçük hücumlarla akşamın yavaş yavaş zapt etmeğe başladığı havaya kendi yaldızlı mavi ve lâciverdinden çok mesut ve dolgun akisler katıyordu" (s. 119).

Romanın bu sayfalarında empresyonist Fransız ressam Eugene Boudin'in deniz peyzajlı tablolarına da atıf yapılır.¹⁶ İlerleyen sayfalarda da Selim, Leyla'nın davetlilerden fırsat buldukça, denize yönelir. Güneşin denize yansıyan manzarası; akşamın inmesi, Selim'in dikkatleriyle verilir:

"Akşam yatağına zor sığan kıpkızıl bir dere olmuş, karşı sırtlarda şekil değiştiren bir çeşit yelpaze halini alan derenin hızıyla sanki didik didik dağılıyor" (s. 138); "Ne gökte ne de suda bir saat evvelin ateş oyunları ve renk cümbüşü yoktu. Boğaz geceyi kabule hazırlanıyordu. Karşı kıyıda akşamın yerini hafif bir sisin arasından geldiği için turuncu ile kırmızı arasında sallanan ışıklar almıştı. Ve bu ışıklar önlerindeki suda birbirine kenetlenen ince, aydınlık yosunlar, büyük gerdanlıklar, tek mücevherler halinde çoğalıyor, küçük ürperişlerle bir sahilden ötekine kadar uzanıyor, dalgaların tesadüfıyla kırılıp birleşiyor, Boğaz gecesi denen büyük, yüklü ve zengin terkibi yapıyordu" (s. 216).

Empresyonist tablolarda, doğal ışığın objeler üzerindeki tesirleri, konturları net olmayan çizimlerle aktarılır. Romanda ikinci bölüme yayılmış, konuşmalarla bölünen, malzemesi boyalar değil, kelimeler olan empresyonist tasvirler ile karşılaşırız. Aydaki Kadın, sanki özellikle bu tasvirler için yazılmış gibidir. Tanpınar, edebiyat tarihinde, makalelerinde, günlüğünde Türk edebiyatının bazı yazarlarını tenkit ederken yer yer onları, resim sanatının getirdiği zevkten ve göz terbiyesinden mahrum olmaları açısından da tenkit eder. O, Aydaki Kadın romanı ile resim sanatından nasıl istifade edilebileceğini, resmin edebiyatı nasıl destekleyebileceğini de hem atıfları hem tematik bahisleri hem tasvirleri ile göstermek ister.

Selim, Leyla'nın davetinin deniz kenarında yapılması dolayısıyla batan güneşin su üzerindeki empresyonlarının sürekli takibindedir. Bu tasvirlerde, Tanpınar'ın resim sanatına yönelik gelişmiş zevkleri ve dikkatleri de kendisini gösterir. Tanpınar'ın amacı, günlüğünde bir başka vesile ile sözünü ettiği gibi, romanındaki tasvirlerle bir ressamın muhayyilesini ve fırçasını harekete geçirmek midir?

alacakaranlık ya da akşam vaktindeki, ışık ve gölge oyunlarını yansıtmaya çalışır. Genellikle koyu renk boyalar tercih edilir. Ressam, tek başına siyah rengi kullanmaktan kaçınır; birbirini tamamlayan eş renkler kullanmaya dikkat eder (Kırmızı-yeşil, mavi-portakal, mor-sarı gibi) (<http://en.wikipedia.org/wiki/Impressionism>).

¹⁶ Eugene Boudin (1824-1898) Manzara resimleri ile tanınan ve açık havada resim yapan ilk empresyonist ressam. Gökyüzü ustası olarak adlandırıldı (<http://www.eugeneboudin.org>).

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKI KADIN

Tanpınar günlüğünde, kendisini eserine tam manasıyla veremediğinden sık sık yakınır. Kendi romanlarının Batılı romancıların yazdığı gibi beş, altı senenin sonunda ortaya çıkmadığını belirten Tanpınar, kendisini bu konuda sabırsız bulur. Eser yazmak için kullandığı kelime ise ilginçtir: “ifraz” (Enginün- Kerman 2007: 140). Tanpınar, eserinden memnun olmadığını ifade etmek üzere bu kelimeyi seçer. Onun ifadesiyle “tahammur” etmiş insanın, ifrazatı da sağlıklı olmayacaktır.

Tanpınar, 1959 yılında romanı üzerine yoğunlaşacağı ümidini taşır. Bazı günler hep romanı ile meşgul olursa da yazdıklarından hoşnut olmaz, eserini “sağlam” bulmaz. Arayarak başlamaktan şikâyetçidir: “Bulamıyorum yahut güçlükle buluyorum ve çabuk tüketiyorum” diye yakınır. Aralık 1958 itibarıyla romanın altmış sayfası ortaya çıkmıştır: “Roman için behemehâl bir vaka lazım” cümlesinden, romanı yazmaya başlarken kurguyu sürükleyecek asıl vakanın, zihninde şekillenmediğini de öğreniriz.

Müşkülpesentlikle sabırsızlık aynı mizaçta harmanlanabilir mi? Tanpınar'ın karakteri, bize böyle bir durumun mevcut olabileceğini gösterir. Ancak Aydaki Kadın'ın yazılma safhasında, ortaya çıkan sayfaların beğenilmeyip tasfiye edilmesinden ziyade, ilham bakımından bir tikanıklık dikkat çeker. Tanpınar, çok fazla ömrü kalmadığını düşünür, romanı ilerlemediği için de sabırsızlanır: “Roman ve sabırsızlık” diye yazarken bile sabırsız olan Tanpınar cümlesini kısa keser (Enginün-Kerman 2007: 141).

Tanpınar, Aydaki Kadın'ı yazarken günlüğünde tasarladığı her olay örgüsüne de bağlı kalmaz. Tekirdağ'da askeri baloda Leyla'ya takındıracağı tavır, günlükte yer alırken romanda bu sahneyi bulamayız:

“Gece baloda bir gün önceki hacil Asım'dan büsbütün başka bir Asım görecekler. Parlak, rahat, etrafıyla oynayan ve herkesi kendine hayran eden bir Asım. Ve Leyla bu Asım karşısında birdenbire şaşırarak. Kocasının iki ayrı insan olduğunu düşünecek. Balonun yarısında birdenbire isterik bir kakhahayla gülmeye başlayacak. Kocasına hususi hayatını gördüm. Hususi hayatı...” (Enginün-Kerman 2007: 142).

Günlükte, “Henüz bu parçayı zihnimde tamamlayamıyorum” şeklinde yazan Tanpınar, Leyla'nın kakhahalarını günlükten romana taşımaz.

Günler ilerler, yeni gelen yıl da (1959), Tanpınar'ın Aydaki Kadın konusundaki beklentilerini boşa çıkarır. Bir türlü kapatamadığı borçları, hastalıkları, perhizi, düzensiz uykuları, uyuduğu zaman gördüğü rüyaları ve aile meseleleri içinde bunalan Tanpınar, bir ara “intiharın kapısının belir(düğinden)” dahi söz eder. Bu sıkıntılıların arasından Aydaki Kadın, belirlemek için çırpınır:

“Bütün bu düşünceler arasında bir ara romanı görür gibi oldum. Selim bütün bir sefaleti gizliyor. Arkasında namütenahi perspektif var. Fakat hep kendisi görecek, kendisi acıyacak. Çünkü onların da kendilerinden müstakil bir hayatı var” (Enginün-Kerman 2007: 161).

Bu fikirlerin ve cümlelerin, romana geliştirilerek taşınması gerekir. Tanpınar, romanına dair zihnindeki tasavvurlarını netleştirememekten şikâyetçidir: “Fakat doğrusu istenirse bir türlü yakalayamıyorum. Bütün bunlar eksik kalıyor” (Enginün-Kerman 2007: 161). Romanını, bir diğer romanı, Saatleri Ayarlama Enstitüsü ile mukayese eden Tanpınar, o romanın baş taraflarındaki “rahatlığı ve kuvveti”, *Aydaki Kadın*’da yakalayamamaktan yakınır.

Tanpınar, Mart-Nisan 1959’u, göğüs rahatsızlığı dolayısıyla Cerrahpaşa Hastanesinde geçirir (Alptekin 2001: 209). Günlüğünün Nisan 1959 tarihli sayfasında romanının konusunu henüz belirleyemediğinden söz eder. Tanpınar’ın konudan kastettiği, olayların akışıdır. Bu arada devreye Avrupa seyahati girer. Yeniden Avrupa’ya açılmak, müzeler, kütüphaneler, sinemalar, arkadaşları ile yediği yemekler ona karamsar ruh hâlini unutturamaz. Seyahat güzeldir, çok kullanılmış bir tabiri Tanpınar da tekrar eder; ufku genişlemiştir. Bu süre zarfında uzak kalmasına rağmen, bu yolculuk romanını beslemiştir.

Nihayet Kasım ayı ile birlikte *Aydaki Kadın*’a dönme arzusu belirir: “Roman başka türlü bir contrepoint¹⁷ olacak”. Bu terimden hareketle kendisine eserinde çıkış noktası arar: “Graham Green’in Şark Ekspresi hiç de fena değil.¹⁸ O da büyük bir contrepoint. Trende gidiyorlar... Herkes kendi azapları, ümitleri, hamakatları, dert, sevinçleriyle” (Enginün-Kerman 2007:174). Tanpınar’ın, bir müzik terimi olan contrepoint kelimesine, “karşıt görüş, kısaç görüş” şeklinde bir anlam yüklediği anlaşılır. Tanpınar, romanında farklı yaştaki ve cinsiyetteki bir elit kesimi, ağırlıklı olarak Selim ve Leyla etrafında toplar. Bu insanlar, duygu, hayal ve fikir dünyalarıyla, sanat ve kültür bahislerine bakışta ayrışmaktadırlar. Onları bir arada tutan ise içinde yaşadıkları cemiyet ve muhittir. İçlerinde, diğerlerinden en fazla ayrışan Selim’dir. Romanın şahısları, asli ya da tali olsun hikâyeleriyle Selim üzerine yığılırlar. Hepsinin doğal olarak hem kendi içlerinde bir maceraları hem de Selim’in macerasına eklenen ve onun üzerinde meydana getirdikleri tesirleri vardır:

“(Leyla) Bir eli yakasının iliğinde ve saçları hemen hemen yüzünde ona (Selim’e) bakıyor. ‘Niçin sormuyor? O kadar gülünç bir şey ki bu... Sorsa ben de söylesem. Tanımıyorum. Hiç tanımadığım bir insan. Gelmiş işte...”

¹⁷ Contrepoint: Kontrpuan. Çeşitli melodileri birbirine uydurma sanatı. İki veya daha çok melodi çizgisini, belli teknik ve estetik ölçülere dayalı olarak birleştirme sanatı. Günlüğün “Kendime Nasihatlar” başlığı altında da dikkat etmesi gereken maddeler arasında nağme ve fugue kelimeleri ile birlikte bu kelimeye de yer verir. Huxley’in romanı da ayrıca atıf yapar. Karşıgörüş, tersgörüş manasına gelen kelimeye Berksoy, Tanpınar’ın “hayatın kendisini yakalamak” şeklinde bir anlam yüklediğini iddia eder. Bu terimin ışığında Tanpınar’ı ve eserlerini tahlil eden makale için bakınız: (Berkiz 2002: 43).

¹⁸ Henry Graham Greene(1904-1991) İngiliz oyun, eleştiri, hikâye ve roman yazarı. 1932’de yazdığı *Stamboul Train* ile adını duyurdu. Roman, 1934’te *Orient Express* adı ile filme uyarlandı.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

desem, fakat sormuyor. Sormayacak” “Hayır sormayacağım! Nasıl sorarım?’ Her ikisi de omuzlarında birikmiş tecrübelerin ağırlığı, bir şeyler bekler gibi susuyorlar” (s. 139).

Romanda bu tarz iç monologlar, Refik-Selim, Leyla'nın davetlileri-Selim arasında da geçer. Bu tarzı Tanpınar, daha dar şahıs kadrosuyla Huzur'da Mümtaz üzerinde de dener.

Tanpınar, genel olarak eserleri üzerine yoğunlaşma problemi yaşayan bir sanatkârdır. Tanpınar'ın daima, cemiyet içinde bir hayatı olmuştur, sosyal bir insandır. Kalabalığı, dost muhitini sever; kültür ve sanat sohbetlerinden hazzeder. Yurt dışında bulunduğu sınırlı zamanlarda bile İstanbul'daki dostlarını, onlarla yaptığı sohbetleri özler. Kardeşi Kenan Tanpınar, onun tıkanıklıklarından, arzularının yeteri kadar olmamasını ve yorgunluğunu sorumlu tutar (Enginün-Kerman 2007: 175). Bunlara kendisi, dikkat ve teksif eksikliğini de ekler. Kendi şahsiyetinden gelen eser yaratma noktasındaki sıkıntılara, geniş sosyal muhiti de ilave olunca Tanpınar yer yer tıkanmalar yaşar. Ancak muhiti, zaman zaman kendisine anlattıkları ile açılımlara imkân tanır. Güzel Sanatlar Akademisinden talebesi ressam Selim Turan, *Aydaki Kadın*'ın bazı sayfalarının şekillenmesinde, Tanpınar'a yardımcı olur.¹⁹ Selim Turan'ın çocukluk yıllarına dair hatıraları, Tanpınar'ın oldukça ilgisini çeker. Eski İstanbul'un varlıklı, kalabalık bir ailesinin hayatı, hem zihnindeki İstanbul peyzajı için hem romanı için elverişli bir malzeme oluşturur. Tanpınar, Selim Turan'ın kendi ailesine yönelik anlattıklarının bir kısmını, romanının ilerleyen sayfalarında, Leyla'nın ilk eşi Asım üzerinden roman gerçekliğinin tanıdığı imkânlar dâhilinde canlandırır. Selim ile liseden tanışan Asım, arkadaşlarını Heybeli'deki evlerine davet eder. Gençler hayatlarının dönüm noktası olan bir imtihanı vermiş, bunu kutlamak üzere bir araya gelmişlerdir. Hepsinin geleceğe dair farklı planları vardır. Kader onları ileride, kimini sevgilisi (Selim); kimini hayranı (Nuri); kimini ilk (Asım), kimini ikinci eşi (Refik) olarak aynı kadının: Leyla'nın etrafında, yeniden bir araya getirir. Günlükten: “Ara sıra yüz, yüz elli kişilik maskeli balo dahi verilir, Feyhaman (Duran) zeybek karısı Güzin Hanım Mısırlı erkek kıyafetiyle başta fes bu baloya gelirlermiş” (Enginün-Kerman 2007: 178). Romandan: “...yaz başında bu bahçede İstanbul'un belki ikinci maskeli balosu verilmişti. (...) Çallı İbrahim'in zeybek elbisesiyle, bir başka genç ressamın Karagöz'den alınmış bir kıyafetle geldiği bu balonun hikâyesi ...” (Tanpınar 2009: 84).

Görüldüğü gibi Tanpınar, bazı dönüştürmeler yaparak Güzel Sanatlar Akademisi'nden öğrencisi Selim Turan'a ait bir anekdotu romanına taşır. “İflas'ın kötülüğü anekdottan henüz kurtulamaması” şeklinde kendisi de bu durumu, romanının zaafi olarak tespit eder (Enginün-Kerman 2007: 195)

¹⁹ Selim Turan (1915-1994) 1947 yılında Fransa'dan temin edilen bir burs ile Paris'e gitti. Burada soyut resme yöneldi.

Tanpınar, ressam Selim Turan'ın kendisine anlattıklarını günlüğüne not ederken “Bu iki evi birleştirebilir miyim?”, bir sayfa arkada başka bir bahse değindikten sonra da “Acaba romana girecek mi?” diye yazar. Tanpınar günlüğünü, biraz da eserlerine malzeme temin etmesi maksadıyla bir akıl defteri gibi tutmaktadır.

Tanpınar, günlüğün Temmuz 1960 tarihli sayfasında, romanına tekrar döndüğünden söz eder. Ancak roman henüz istediği şekli almamıştır: “İki gündür ‘İflas’ın müsveddeleriyle meşgulüm. Biraz daha değiştirebilsem, planı ıslah edebilsem ve üslûp şeklini alsa” (Enginün-Kerman 2007: 194-195). Tanpınar, bazı şairlerin ve kendisinin de şiirleri üzerinde yaptığı çalışma ameliyesini, romanlarında gerçekleştirir. Hatta o, bu tarz çalışmayı, bazı tefrika romanları kitaplaştırılırken de değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar yaparak devam ettirir.

Yazdığı roman, Tanpınar'ın sadece ruh dünyasını değil, bütçesini de düzene koyacaktır: “Bir de para kazanmak için şu romanı tamamlasam” (Enginün-Kerman 2007: 219). Ancak romanın ilerlemesi çalışmasına bağlıdır. O ise yazma konusunda bir türlü istediği sürata ulaşamaz. Tamamlamaya çalıştığı yarım şiirleri de, kendisini romanına tam olarak vermesini engeller. Tanpınar, şiiri ile romanı arasında kalır. Gönül şiiri, borçlar ise romanı işaret etmektedir: “Galiba asıl çalışmam o (roman) olacak. Hâlbuki şu iki ayı şiire ayırmak istiyordum. Yine de öyle yapmalıyım ve öyle yapacağım. Varsın parasız kalayım” (Enginün-Kerman 2007: 219). Şair Tanpınar, romancı Tanpınar'a bu hususta galip gelir: “Yalnız(ca) şair olarak yaşamak” arzusu, Tanpınar'ın özellikle son yıllarında ağır basar. Ancak zihnini de tamamlanacak eserler meşgul eder: Edebiyat tarihinin ikinci cildi, Yahya Kemal, Paris Tesadüfleri, **Karşı Karşıya** gibi...

Tanpınar, İstanbul'da, evinin karşısındaki apartman dairesinde oturan genç kızları göz hapsine alır. Kızların bir roman için elverişli olabileceğini düşünürken kendisine, “ ‘İflas’ı düşün” diyerek hemen ikazda bulunur. Kızların romanında, (Selim'in kız kardeşi) Nevzat için uygun bir model teşkil edebileceklerini düşünür.

Oluşum aşamasındaki bir sanat eserinin akıp gitmemesinde asıl amilin sanatkârın kendisi olduğunu düşünen Tanpınar, romanını plan bakımından eksik bulur. Romanın özellikle “Karşı Karşıya” bölümünde fazlalıklar olduğunu düşünür ve bu fazlalıkları elemek ister.

Eylül 1960'da Aydaki Kadın'la ilgili olarak günlüğünde şunları okuruz: “Güneş saati... Güneş hamiresi.²⁰ Nedim hakikaten sansüeldi. Güzel jestleri, tatlı hâlleri ve bu yaşta korkutacak derecede kayıtsızlıkları var. Eğer Nevzat'a bütün bunları ağabeyi ağzından koyabilsem ve hatırlatma desem?” (Enginün-Kerman 2007: 217).

Tanpınar, Aydaki Kadın'da tıkanınca, Ekim 1960'da tefrikada kalmış Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne döner. Birkaç gün sonra, yeniden Aydaki Kadın'ın başındadır: “Muhayyilem iki roman arasında bocalıyor” diyerek bu durumdan

²⁰ Hamire: Hamur içine katılan maya.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

şikâyet eder (Enginün-Kerman 2007: 237). Romanda, özellikle Leyla'nın davetine yoğunlaşır. Roman, Tanpınar'ın gözüne dağınık görünür. Çalışabilirse romanı iki ayda bitirebileceğini düşünür.

Tanpınar, aynı anda pek çok yazı ile meşguldür. 1960 yılı Ekim ayının sonlarında bir gece elindeki konuları şöyle sıralar: “Valery yazısı ile Nerval, Yahya Kemal, **roman** ve edebiyat-ı cedide müsveddeleriyle meşgul oldum. Her şey bende dallanıp budaklanıyor. Bu hazin bir şey. Her şey bitmeğe yakın bir yerde kalıyor” (Enginün-Kerman 2007: 232). Tanpınar, bu yıllarda sadece yazmaz. Bir taraftan da okumalar yapar. Ekim 1960'da okuduğu kitaplardan ikisi, Hofmannsthal²¹ ve Burckhardt'ın²² mektuplarıdır. Okuduklarından da romanına malzeme çıkarmanın peşinde olan Tanpınar, “Bu mektuplardan romanda istifade edebileceğim bir taraf var gibi” cümlesiyle bu düşüncesini dile getirir. Ancak biraz sonra aklı karışır, romanda mı yoksa diğer eserlerinin birinde mi kullanacağı hususunda kararsız kalır.

Tanpınar'a göre, “Bir romancı her şeyi kendinden çekmeye mecburdur (Enginün-Kerman 2007: 232). Tanpınar, bu düşüncesini romanlarında fazlasıyla uygular.

Diğer yarım eserleri arasında Tanpınar'ın tamamlamayı en çok arzu ettiği eseri, *Aydaki Kadın* romanıdır. Günlüğünde, özellikle 1960 Ekiminin son günlerinde sık sık bu arzusunu dile getirir. 1960 yılının son aylarını da şiirlerine yoğunlaşarak geçirir. Tanpınar, *Aydaki Kadın*'a ancak yeni yılın Şubat ayı ortalarında dönebilir. *Aydaki Kadın*'daki ressam Suat üzerinde oynaması gerektiğine inanır. Buna rağmen araya makaleler, şiir çalışmaları girer. Romana dönmesi Mart ayının sonlarını bulur: “Romanda ihtiyar sevgiliye katiyen karar verdim. O hâlde üç fantastik sahne olacak. Emir'in ölümünde ihtiyar bana yardım edebilir. Bir de İnci'nin köpeği. Her hâlde Nevzat'ın çocuğuyla beraber bu sahnelerin en canlı sahneler olması lazım. Nevzat'ın çocuğu, delirmesi ve ölümü muhtelif konuşmalara taksim edilebilir” (Enginün-Kerman 2007: 273). İhtiyar adam, Leyla'nın davetinde, genç kadının hayranları arasında yer alır. Varlığından Leyla'nın iç konuşması ile haberdar oluruz: “Selim Nuri, Nuri Refik, Refik hepsi... O ihtiyar adam. Hangi ihtiyar adam? Niçin daima ihtiyar adam lâzım?” (s. 150).

Tanpınar bu arada, edebiyat tarihinin ikinci cildine başlama kararı alır. Diğer taraftan üniversitedeki dersleri de devam etmektedir. Hocalıktan çok fazla hoşlanmasa da Tanpınar, derslerini oldukça ciddiye alır. Gençlerle bir arada olmak ve doyurucu dersler işlemek, sınıftan memnuniyet duygusuyla ayrılmasına vesile olur. Ancak dersler bir taraftan da onu yormakta ve romanından alıkoymaktadır. Bundan dolayı kendisini arabaya koşulmuş atlara benzetir.

Mayıs 1961'de de Tanpınar, *Aydaki Kadın*'ın durmasından şikâyetçidir.

²¹ Hugo von Hofmannsthal (1874-1929) Avusturyalı roman, şiir ve deneme yazarı.

²² Carl Jacob Christoph Burckhardt (1818-1897) İsviçreli kültür ve sanat tarihçisi.

Yarım eserler, bir taraftan tamamlanmayı beklerken Tanpınar'ı yeni projeler de ziyaret eder. "Kuşlar Cenneti" başlığını taşıyan bir piyes yazmaya başlar. Böyle bir dağılmadan sonra günlüğünde, romandan ve şiirlerden "olduğu gibi duruyor" şeklinde yakınması, gayet normaldir. "Roman fena dal budak salıyor" diyerek eserinden hoşnut olmadığını dile getirir. Leyla'nın kokteylinde davetlilerin, Selim'in ve Leyla'nın hayatını tek tek vermek isterken, Tanpınar gerçekten de dağılır. Oysa o, bu romanı büyük eseri olarak tasarlamaktadır: "Türkiye'yi tarihiyle, bugünüyle, benim hayatımla verecek bir eser... Bu roman öyle olmalı!" (Enginün-Kerman 2007: 296). Bunun kolay olmadığını kendisi de farkındadır. Tanpınar, romanına çok şey sığdırmaya çalışır. Yazdığı sayfalardan memnun olmamasını, biraz da burada aramak gerekir.

Tanpınar'a göre *Aydaki Kadın*'ın zaafı, "Niçin yazıldığının belli olmaması"dır. Elindeki iki yüz sayfayı bulan müsvedde, romanın aksayan yönlerini Tanpınar'a göstermektedir: "...hâlâ beyhude gevezelik. Birkaç budala portre ve anekdot. Portreler de ancak kısa oldukları zaman dokunulup geçtikçe net kalıyorlar. Sonra hepsi birbirine benziyor; çünkü konuşmalarda dağılıyorlar" (Enginün-Kerman 2007: 297).

Tanpınar'a göre romanın en büyük eksiği, Selim'i romana istediği gibi yerleştirememesidir. Tanpınar, Huzur'un *Mümtaz*'ında gerçekleştirdiğini, *Aydaki Kadın*'ın Selim'inde gerçekleştiremez. Selim, *Aydaki Kadın*'da olayları kucaklayan bir karakter olamaz.

Tanpınar'ın, günlüğünde sık sık kendisine telkinlerde ve nasihatlerde bulunduğu görülmektedir. Belki de karamsarlığını, bu yolla yenmeye çalışmaktadır: "Derinden ısırmak, derine geçmek. Üslup kolaylığıyla iktifa etmemek, her gelenle iktifa etmemek, yolundan dönmek. Her hâlde yolundan dönmek, plana riayet etmek, oluruna bağlamamanın en esaslı çaresidir" (Enginün-Kerman 2007: 299). Galiba onu kurtaran da bu yönüdür. Kendi aksaklıklarını yine en isabetli şekilde Tanpınar kendisi tespit eder. "Sanatın ne olduğunu biliyorum, ancak yapamadım" derken birikimlerinin de, dikkatlerinin de, sınırlarının da çok iyi farkına varmış bir sanatkarın itirafını okuruz.

Tanpınar, altmış yaşına girdiği Haziran 1961'de bile *Aydaki Kadın*'ın meselelerini zihninde netleştirememiştir: "Romanın meseleleri hâlâ halledilemedi" derken buna işaret eder. "Ben ise ne muhtevayı ne de üslup meselesini halledebildim. Bir türlü istediğim gibi derinden, daha poetik şekilde eşyayı yakalayamıyorum. Üslûbum satıhta kalıyor" (Enginün-Kerman 2007: 303).

Temmuz 1961'de de Tanpınar, para sıkıntıları arasında romanı ile meşgul olmaya çalışır: "Roman çalışılırsa iyi gidebilir. Biraz daha realist, biraz daha ciddi, eşyayı daha derinden kavrayan bir üslup lazım" (Enginün-Kerman 2007: 313). Tanpınar, yazdıklarının çevresini ve okurunu ikna etmesi bir yana, daha çok kendisini ikna etmesinin peşindedir. Bu yüzden eserleri üzerindeki çalışmaları, vefatına kadar devam eder.

TANPINAR'IN GÜNLÜKLERİNDEN BAKILDIĞINDA AYDAKİ KADIN

Şair kimliğini sürekli olarak ön plana çıkaran Tanpınar, roman yazma konusunda da ısrarlıdır. Çünkü romanlarının, şöhretini ve şahsiyetini oluşturacağına inanır: “Birisi (şiir), düşüncem, asıl estetiğim, öbürü asırımla temas noktamdır. Bu temas kendi estetiğimin içinden çıkmalı, bir anlayışın hayata tatbiki olmalıdır” (Enginün-Kerman 2007: 309). Tanpınar, estetiğini bariz bir şekilde vurgulamak üzere iskeleti birbirine benzeyen kurgular inşa eder.

1961 yazında yeni bir aya, Ağustos’a girerken yarım işlerini ve projelerini sıralar. Karşısına on bir maddelik bir döküm çıkar. Her bir madde için kendisine üç ay zaman tanır. Çalışma temposunu bildiği için kendisine tanıdığı süreyi, git gide artırarak üç seneye, belki de on seneye ihtiyacı olduğunu düşünür. Aydaki Kadın’ı, bu devrede “uyku”ya yatırmıştır. Ancak romanın meseleleri, zihnindedir. Kendisini acımasız bir şekilde, “Bende eksik olan şey: Mesele yokluğu” diye eleştirirken birden romanına geçer: “ ‘İç içe’nin meselesi.²³ Teklifi nedir? Evet, hayatta ayıp var. Hayat insicamsız, insan tuhaf, adi, zalim, yalancı ve gülünçtür. İhtiraslar arkalarında bir kül yığını bırakarak geçerler. Selim bir gecede topladıklarını bütün ömrünce bir kadından öbürüne geçirdiğini anlayacak” (Enginün-Kerman 2007: 319).

“Hiçbir şeyi bitiremiyorum” diyerek kendisini perişan eden Tanpınar, 1961 yılında ihtiyarlık ve ölüm duygusu ile kendisini kuşatılmış hisseder. Eseri için kaygılanır. Artık aşk da bitmiştir. Tıkanıp kalma nedenini sorgular. Yılın son ayında Aydaki Kadın’a tekrar döner. Romanda hâlâ beğenmediği yerler vardır: “Romanda Atif ile Selim’in konuşması hiç iyi değil. Fakat kim bilir? Atif’in çapkınlığını bir türlü tasavvur edemedim. Bir insanın hayatı etrafına bu kadar şey yığılır mı?” (Enginün-Kerman 2007: 329).

Tanpınar, planda tasarladığı ve ana hatlarını belirlediği “dördüncü movement”i yazmadan, 1962 yılının Ocak ayında güzelliklerine doyamadığı dünyadan ayrılır.

Aydaki Kadın, yazarı tarafından bir sona ulaştırılmasa da diğer tahkiyeli eserlerinde olduğu gibi olaylar arka plana atıldığından, romanın sonunda ne olacağına çok fazla odaklanmayız. Kaldı ki Tanpınar’ın tamamladığı romanı Huzur’da, Mümtaz’ın sonunun ne olduğu hakkında dahi farklı farklı yorumlar yapılırken bu husus, çok önemli değildir.

Türkiye’nin meseleleri, ülkenin dünya içindeki vaziyeti, politika bahisleri, samimiyetsizlikler, aşklar, ayartmalar, baştan çıkartmalar, hava atmalar, kendi olmayışlar, antika koleksiyonları, mücevheri arsaya, onu da kata çevirmeler ve bütün bunların karşısında nefes alınacak tek liman gibi görünen sanat, aşk ve tabiat gibi Tanpınar’ın değişmez sığınılacak melceleri, Aydaki Kadın’ın tematik bahislerini şekillendirir.

²³ Aydaki Roman’ın birinci bölümü, “İç İçe” başlığını taşır.

Aydaki Kadın, üslupçu Tanpınar'ın kendisini gösterdiği romanlarından. Romanın özellikle ikinci bölümünde, Selim'in iç monologları dolayısıyla kısa, kopuk, öğeleri eksik, yüklemsiz cümlelerle karşılaşırız. Tanpınar bu sayfalarda, şuur akışı tekniğini uygular. Beş Şehir'deki üslubunu suni bularak tenkit eden Tanpınar, bu romanın bazı bölümlerinde kısa cümle kullanmayı tercih eder. Aydaki Kadın, bu üslup özelliğiyle de Tanpınar'ın romanları arasında ayrı bir yere sahiptir. Tanpınar'ın kendisine has alaylı-mizahi üslubu, bu romanında da karşımıza çıkar.

Tanpınar'ın Aydaki Kadın romanı, günlüğü ile birlikte okunduğunda, yazarın özelde kurgu oluşturma, genelde yazma tarzı hakkında bilgi sahibi oluruz.

Kaynaklar

- ABACI, Tahir, (2002), "Aydaki Kadın", *Bir Gül Bu Karanlıklarda -Tanpınar Üzerine Yazılar-*, İstanbul: Kitabevi.
- AKATLI, Füsün, (2002), "Tanpınar ve Aydaki Kadın", *Bir Gül Bu Karanlıklarda-Tanpınar Üzerine Yazılar-*, (Haz: Abdullah Uçman-Handan İnci), İstanbul: Kitabevi.
- ALPTEKİN, Turan, (2001), *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür, Bir İnsan;* İstanbul: İletişim Yayınları.
- BERKSOY, Berkiz, (2002), "Tanpınar'da Eleştirel ve Karşılaştırmacı Düşüncenin Estetiği: Contrepoint", *Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, Hece.
- EDGÜ, Ferit, (2002), "Tanpınar ve Ulysses", *Bir Gül Bu Karanlıklarda -Tanpınar Üzerine Yazılar-*, (Haz: Abdullah Uçman-Handan İnci), İstanbul: Kitabevi.
- ENGİNÜN, İnci- Kerman, Zeynep, (2007), *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KERMAN, Zeynep, (1992), *Tanpınar'ın Mektupları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- SUNAT, Halûk, (2004), *Boşluğa Açılan Kapı Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yapıtlarına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ORHAN, Okay, (2002), "Kaderin Eşiğinde Tanpınar", *Ârafta Bir Süreklilik Arayışı Olarak Ahmet Hamdi Tanpınar Özel Sayısı*, Hece.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (Tarihsiz), *Yaşadığım Gibi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1987), *Aydaki Kadın*, (Hazırlayan: Güler Güven), İstanbul: Adam Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2009), *Aydaki Kadın*, (Editör: İnci Enginün), (Hazırlayan: Güler Güven), İstanbul: Dergâh Yayınları.

TÖRENEK, Mehmet, (2006), *Başka Hayatlar Peşinde Tanpınar'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.

YÜCEL ERONAT, Canan, (1997), *Tanpınar'dan Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

(en.wikipedia.org/wiki/Impressionism) 05.05.2009

(<http://www.eugeneboudin.org>) 05.05.2009